

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΟ "ΓΥΡΟ ΤΩΝ ΩΡΩΝ,"

Ἀγαπητὲ ποιητή,

Ἐπωφελήθηκα τὶς λίγες μέρες τῶν διακεπῶν γιὰ νὰ διαβάσω μὲ τὴν ἀργότητα καὶ τὴν ἐπιμέλεια ποὺ ἀρμόζει, τὸ παράξενο ἔργο σας: ὁ «Γύρος τῶν Ὁρῶν».

Ἐμπνῶ ὅλος μαγεμένος ἀκόμα ἀπ' τὸ φανταστικὸ ὄνειρο ποὺ μὲ βυθίσανε· καὶ τὰ μάτια μου, βαριά ἀπὸ ρέμδη καὶ τυλιμένα ἀπὸ ἀτμό, μόλις μποροῦνε νὰ ξανανοίξουν στὴ χεροπιαστὴ πραγματικότητα, διστάζοντας, σὰν ξαφνισμένα καὶ συχισμένα, νὰ προσδιορίσουν τὸ παράξενο καὶ σαγηνευτικὸ θέαμα ποὺ πήγανε ν' ἀντικρύσουν. Εἶναι ἀραγες δρᾶμα, γωμωδία, λυρική συμφωνία, γοητευτικὸ νε-
ραϊδοθέαμα, φιλοσοφικὸ σύμβολο;

Ἴσως τίποτε ἀπ' αὐτὰ ἀποκλειστικά, κ' ἴσως πάλι — καθὼς μοῦ φαίνεται καὶ τὸ πιθανότερο — λιγάκι ἀπ' ὅλ' αὐτὰ μαζί, σ' ἓνα μοναδικὸ ἀνακάτωμα διαφορετικῶν στοιχείων, πότε ἀραδιασμένων καὶ πότε συχώνεμένων, σὲ τρόπο ποὺ νὰ προξενοῦνε μιὰ σύνθεση μιᾶς μαγείας πρωτότυπης καὶ ἀνήσυχτης. Ὑπάρχει αὐτοῦ κάτι ἀπ' τὸ ὀρφικὸ τραγοῦδι, κάτι ἀπὸ τὸ κοσμογονικὸ ποίημα, κάτι ἀπὸ τὸν ἥλινο μῦθο, κάτι ἀπ' τὴ φαντασμαγορία, τὴν τραγωδία, τὴ φάρσα, τὴν ἐκλογὴ (églogue) καὶ σὲ διαφορετικές δόσεις — συνάντηση ἔμπνεψης, μὰ καθόλου μίμηση — τοῦ Ἡσίοδου, τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Γκαίτε, τοῦ Ψυχάρη (στὴν κωμωδία τοῦ ὁ Γουανάκος) καὶ ἀκόμα, ὁ Θεὸς ἂς μὲ συχωρᾷ! — τοῦ Ροστάν. Βρίσκει κανεὶς αὐτοῦ ἓνα εἶδος μιᾶς νεωτερικῆς καὶ πανθεϊστικῆς εἰδωλολατρίας, ἢ καλλίτερα τὴν ἀναλλοίωτη εἰδωλολατρεῖα ἀγκυροβολισμένη μέσα στὴν ψυχὴ τῆς ἐλληνικῆς Φύλης.

Βλέπει κανεὶς αὐτοῦ ὅλες τὶς μυστηριώδικες Δύναμεις τῆς Φύσης καὶ τῆς Ζωῆς, ἐνσαρκωμένες καὶ συμπυκνωμένες, ἂν μποροῦμε νὰ ποῦμε, σὲ προσωπικότητες τοῦ ὄνειρου σὶς ὅποιες ἀπονέμετε ἐν-
συνείδητες ἐνέργειες.

Αὐτὸς ὁ «Γύρος τῶν Ὁρῶν» ποὺ ἀρχίζει τὴ νύχτα γιὰ νὰ τελειώσει τὴ νύχτα, εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς ἡμέρας, ἡ ἀναιώνια σύγκρουση τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ σκότους, ὅμως ὅμοια ἢ συχώνεψή τους γονιμοποιεῖται μέσα στὸ ἔργο τῆς παγκόσμιας ζωῆς. Ἡ Ξανθὴ Ἡλιογέννητη ἀγαπάει τὸ μεγαχρινὸν Ἐσπερο καὶ τὸ Δαιμόνιο τοῦ Βραδικοῦ λατρεύει τὴν Αὐγινὴ Νύφη. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ μιὰ καὶ ὁ

ἄλλος ὑποτάσσονται σ' αὐτὸ τὸ ἀρχέγονο θέλημα, ποὺ εἶναι ὁ νόμος τοῦ ἐρωτικοῦ ψυχόρμητου ποὺ ὑπακούει μοιραῖα σὶς προσταγὰς τῆς ζωικῆς ἀρμονίας; Ἀπὸ τὴν ἔνωσή τους θὰ γεννηθεῖ τὸ **Φωτοσκόταδο**, σύμβολο, φαντάζομαι, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ποίησης, ὅπως τὶς ἔχετε συλλάβει.

Εἶν' ἐπιτραμένο νᾶχει κανεὶς μιὰ σύλληψη διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ δική σας καὶ νὰ προτιμᾷ, λόγου χάριν, ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο φῶς σ' ὅλα τὰ πράγματα. Ὅμως ὀφείλει καθένας ν' ἀναγνωρίσει πῶς ξέρετε νὰ δώσετε στὴ θεωρία σας μιὰν ἐντεχνη καὶ πολὺ ποιητικὴ παραστατικότητα.

Ἄν τώρα θελήσουμε νὰ ἐχτιμήσουμε στὸ ἔργο σας τὸ δραματικὸ καθαυτὸ στοιχεῖο, θὰ διαβεβαιώσουμε πῶς σκεδὸν πάντοτε τὸ νῆμα τῆς δράσης δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πρόφαση γιὰ τὰ πλουμίσματα καὶ τὶς λυρικὲς ποικιλίες — κάποτε μάλιστα καὶ τὶς παρέκδοσες, θάλεγεν ἓνας ὀύστροπος κριτικὸς — ὅπου ἡ πλούσια σας φαντασία ἀφίνεται λεύτερη.

Ἡ προσωπικότητα τῶν κυριώτερων ἡρώων τοῦ δράματος μᾶς φαίνεται ὅχι ἀρκετὰ ἐξωτερικεμένη, κ' ἡ ψυχολογία τους κάμποσο στεγνὴ καὶ ἀξεύλιχη. Καταλαβαίνω βέβαια πῶς στὴν ιδιότητά τους ὡς σύμβολα, τοὺς εἶναι δύσκολο νὰ παρουσιάσουν τὴ σύνθετην ἀτομικότητα τῶν ἀληθινῶν σάρκινων ὑπάρξεων. Δὲν πειράζει· θὰ ἐνδιαφέρανε περισσότερο, ἂν κατορθώνατε νὰ βάζατε μέσα τους πλεονέκτημα ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ μιλήσω ἔτσι. Μοναχὰ στὴ II σκηνὴ τοῦ Πέμτου Μέρους, στὴν πιὸ ὀραία, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὰ πρόσωπα σκεδιάζονται μὲ κάποια καθαρότητα, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ κινήματα γίνονται ἀνθρώπινα καὶ μᾶς συγκινοῦνε. Τὸ πάλεμα τῶν δυὸ Τιτάνων δὲ στερεῖται ἀπὸ ἓνα ἄγριο μεγαλεῖο. Φαίνεται πῶς τὸ ἔργο θάπρεπε νὰ τελειώσει στὸ βούλιαγμα τοῦ Ἡλίου. Οἱ σκηνές ποὺ ἀκολουθοῦνε καὶ τὸ ἐπεισόδιο τῆς Κίρκης, ἂν καὶ ὅχι ἁμοιρὲς ἀπὸ κάθε χάριν, μοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ἐπιλόγου περιττοῦ καὶ σερνάμενου. Ἐξόν, ἂν αὐτὴ ἡ μεταμόρφωση τῶν γηένων Πνεμάτων τοῦ Μεσαιῶνα, ποὺ ξαναγίνονται οἱ ἡμίθεοι τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, δὲν εἶναι ἀκριδῶς, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ **Φωτοσκόταδου**, καρποῦ τῆς ἔνωσης τῶν δυὸ ἀστερικῶν ἐρωμένων.

Οἱ Βερβελοῦδες καὶ οἱ Καλλικάτσαροι προμηθεύουν τὸ κωμικὸ ἢ καλλίτερα τὸ γελοιοποιὸ στοιχεῖο. Εἶναι οἱ γκροτέσκοι τοῦ ρωμαντικοῦ συστήματος.

Ἄν τὸ γενικὸ σκῆδιο τοῦ ἔργου σας εἶν' εὐκολο ν' ἀκολουθηθεῖ, πρέπει ὅλες οἱ πρόθεσες τῆς λεπτομέρειας νὰ εἶναι φωτεινὲς γιὰ νὰ ξανοιχτοῦνε. Ἐτσι ὁ γέρος Νεροπαππούλης προφέρει μερικὲς φορὲς ρητὰ ἀόριστα σκοτεινὰ καὶ ἀνακόλουθα ἀκόμα, ποὺ ἡ

μεγάλη του ηλικία δὲ φτάνει γιὰ νὰ δικαιολογήσει.

Εἶμαι πιὸ πρόθυμος νὰ ἐγκωμιάσω ἓνα μέγα-
λον ἀριθμὸ λυρικῶν κομματιῶν μιᾶς εὐτυχισμένης
ἐμπνεύσεως καὶ μιᾶς ἐπιτήδειας ἐχτέλεσης. Στὸ τέ-
λος τοῦ Δεύτερου Μέρους ἡ «**Προσευκὴ τῶν Ὁρῶν
καὶ τῶν Χαρίτων**», ἔχει ἓνα εἶδος ὀρφικῆς μεγαλο-
πρέπειας, μιᾶς ἐπισημότητος θρησκευτικῆς, συγκι-
νητικῆς σὰν τῇ βαθ.ᾷ φωνῇ τῶν λειτουργικῶν ὀρ-
γάνων. «**Τὸ τραγοῦδι τῶν Ἀντίλαλων**» εἶν' ἓνα
λυρικὸ θέμα ξετυλιγμένο ἀριστοτεχνικά.

Στὸ Τρίτο Μέρος, ποὺ εἶναι ἓνα χαριτωμένο hors
d' oeuvre, ξεχώρισα: Σκηνή I. τὸ «**Τραγοῦδι τοῦ
Κυνηγοῦ**», μπαλλάντα πάρα πολὺ πετυχημένη, ἐμ-
πνευσμένη ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Σκηνή III.
τὸ «**Τραγοῦδι τῶν Ξυλοκόπων**» ἀρμονικὸ ξεχεί-
λισμα, ποὺ θυμίζει, ἀπὸ μερικὲς τοῦ ὅφες, τὸ περί-
φημο «**Τραγοῦδι τοῦ Καλαθᾶ**» τοῦ André Theu-
nier. Ὅμοια καὶ τὸ «**Τραγοῦδι τῶν Δεντρῶν**» ποὺ
κλείνει τὴν πράξιν, ἂν καί, σὲ κάποια μέρη, αὐτὰ τὰ
δύο ποιήματα δείχνουνε μιὰν ἀπαρίθμηση κάπως
στυνή.

Οἱ σκηνὲς τῶν **Κοριτσιῶν** καὶ τῶν **Ξυλοκόπων**
ἔχουνε χάριν καὶ φυσικότητα.

Στὸ Τέταρτο Μέρος τὸ «**Τραγοῦδι τῶν Σκελε-
τῶν**» προξενεῖ ἐντύπωση, καθὼς κ' ἡ μπαλλάντα
ποὺ ἀπαγγέλλει ὁ Νεροπαμπούλης: τὸ «**Βιολί**»
(τὴν Ξυνομάλλα ρηγοπούλα....). Ἄλλως τε ἀλά-
καιρη ἡ III σκηνή, ποὺ μᾶς δείχνει τὴν Ἥλιογέν-
νητη, τὸ Φῶς, βάζοντας σὲ κίνηση ὅλες τὶς βαθιὲς
ἐνέργειες τῆς Γῆς, ἀποκαλύπτει μιὰν ἀληθινὴ δύ-
ναμι φαντασίας, λυρισμοῦ καὶ μορφῆς.

Στὸ Πέμπτο Μέρος, ἐπαναλαμβάνω, ἡ συνάντηση
τοῦ Ἥλιου, τῆς Κόρης του καὶ τοῦ Ἑσπερου κι ὁ
λυρικὸς διάλογος τῶν τριῶν αὐτῶν προξενοῦνε τὴν
πιὸ περίπαθη ἐντύπωση.

Συγκεφαλαιώνοντας λέω πῶς ὁ «**Γῦρος τῶν
Ὁρῶν**», τὸ ἔργο αὐτό, τὸ πυκνωμένο ἀπὸ ἰδιόρρυθμη
ἐφεύρεση καὶ πλούσια κατασκευή, μὲ ὅση κι ἂν θε-
λήσει κανεὶς νὰ τοῦ παρατηρήσει μακρολογία, πα-
ραδοξότητα κι ὁμιχλώδεια μεταφυσική, ἀξίζει νὰ
σταματήσει τὴν προσοχήν καὶ ν' ἀπολάβει περισσό-
τερο ἀπὸ μιὰ συνειθισμένη ἐχτίμηση, γιατί φανερώ-
νει στὸ συγγραφέα του μιὰν ἰδιοσυγκρασίαν ἀληθινῆς
ποιητῆς, μιὰ τέχνη ἐντελῶς προσωπική, ἓνα ταλέν-
το γλήγορα ὄριμο γιὰ τὰ ἔργα τῆς ἀπόλυτης ὁμορ-
φίας, ποὺ εἶναι ἡ τιμὴ μιᾶς φιλολογίας.

Εἶμαι πεπεισμένος πῶς θὰ δικαιώσετε αὐτὴ τὴν
ἐλπίδα καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ δεχτῆτε κτλ.

Νίκαια

Ε. CLÉMENT

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μίλτου Κουντουρά:

ΤΟ ΜΠΑΛΣΑΜΩΜΕΝΟ ΑΓΩΡΙ

Τὶς προάλλες δημοσιεύτηκε σὲ δύο φύλλα τοῦ
«Νουμά» κ' ὕστερα μετατυπώθηκε σὲ ξεχωριστὸ
βιβλίο, ἓνα κινουόργιο δράμα τοῦ κ. Μίλτου Κουν-
τουρά. Κάτι θέλει νὰ πῇ στὸ «Μπαλσαμωμένο Ἀ-
γώρι» τοῦ ὁ συγγραφέας τοῦ συχωρεμένου «Ἄρρω-
στου», μὰ, μὲ ὅλο τὸ σφίξιμο ποὺ κάνει ὡς τὸ τέ-
λος, δὲν κατορθώνει νὰ πῇ τίποτα. Ἔως τώρα ξέ-
ραμε, ὅτι καὶ ὁ πιὸ ἀδύνατος τεχνίτης προσπαθεῖ στὸ
τέλος τοῦ ἔργου του νὰ δώκῃ τὴ μεγαλύτερη τρα-
γικὴ συγκίνηση. Ὁ κ. Κουντουρᾶς στὴν ἀρχὴ φλυ-
αρεῖ, λίγο παρακάτω ἀραδιάζει ὅλες τὶς λαϊκὲς πρό-
ληψες καὶ δεισιδαιμονίες, ἐκεῖ κτὰ τὰ μέσα — νᾶ-
μαστε δίκαιοι — ἔχει μερικὲς στιγμὲς γεμάτες τέχνη
καὶ μυστικισμό, καὶ στὸ τέλος μᾶς παρουσιάζει τοὺς
πυροσβέστες μὲ τὰ ἄου, ἄου τοὺς καὶ τοὺς ὑπηρέτες
μὲ τὴ φιλοσοφία τους, ἂν εἶνε δυνατόν σὲ μιὰ τέτια
κακὴ στιγμὴ νὰ φιλοσοφοῦν, ὅχι μονάχα οἱ ὑπηρε-
τες, ποὺ δὲ ξέρουν τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὸ κουσέλι τῆς
κουζίνας, μὰ καὶ ἄνθρωποι μορφωμένοι καὶ προνο-
μιούχοι.

Πέρυσιν ὄντας διὰ δασα τὸν «Ἄρρωστο», μὲ ὅλο
τὸ κατὰ κλεμα, ποῦχει γίνε ἐκεῖ μέσα τῶν «Βρυκό-
λακων» τοῦ Ἴψεν, βλέποντας, ποὺ καὶ πού, τῆς τέ-
χνης τὰ ξεπεταρίσματα εἶπα εἰλικρινά, πῶς ὁ κ.
Μίλτος κάτι θᾶγραφε ἀργότερα. Φέτος τοῦ λέγω,
πάλι εἰλικρινά, πῶς τὸ «Μπαλσαμωμένο Ἀγώρι» τοῦ
δείχνει ἄνθρωπο, ποὺ δὲ θὰ γράψῃ ποτέ του τίποτα
καὶ γι' αὐτὸ τοῦ συσταίνω νὰ πᾶψῃ νὰ μουτζαλώ-
νῃ τὸ χαρτί, ποὺ στὴν Ἑλλάδα, τουλάχιστο, δὲν
εἶναι καὶ τόσο φτηνὸ.

ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΕΝΙΚΗΣ

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

κ. Γ. Τριαντ. Σμύρνη. Λάβαμε τὴ συνδρομὴ 1.10.911-
1.4 912 κ' εὐχαριστοῦμε. — κ. Θ. Ἐξ. Σμύρνη. Λάβαμε
τὰ 25 φρ. Γράψε μας ποιανὸ συνδρομὴ εἶναι, γιὰ νὰ τὴν
πράξουμε στὸ βιβλίο. — κ. Α. Ἀσ. Μόναχο. Λάβαμε τὴ
συνδρομὴ καὶ στέλνουμε τὸ φύλλο.